

KARAKTERISTIKE POVLJESTI EUROPE KRAJEM XVII I TLJEKOM XVIII ST.

Temeljna obilježja europske povijesti u navedenom razdoblju su:

- Dvorski apsolutizam, koji se razvija u XVII st. i najviše je traga ostavio u Francuskoj
- Merkantilizam, kameralizam, fiziokratizam i ekonomski liberalizam kao najznačajnije ekonomske doktrine
- Prosvjetiteljstvo, zbog čega se XVIII st. često naziva "stoljeće filozofa"
- Prosvijećeni apsolutizam

DVORSKI APSOLUTIZAM

Jedno od temeljnih obilježja Europe u XVII i prvoj polovici XVIII st. bio je **dvorski apsolutizam**, a njegova je moć bila utemeljena na apsolutnoj vlasti kralja. Još početkom novog vijeka vladari europskih država morali su poštivati različite pravne i posjedničke odnose prema plemstvu, te je to stalno vodilo međusobnim sukobima kralja i aristokracije, u kojem su u većini slučajeva vladari izlazili kao pobjednici. Oblikovanje dvorskog apsolutizma dakle ne prolazi bez sukoba, a nama najbliži takav sukob odnosi se na urotu Zrinskih i Frankapana protiv središnjih institucija dvorske vlasti Habsburške Monarhije.

Tadašnji teoretičari tvrdili su i da sama Biblija daje do znanja da je apsolutna vlast kralja Božja volja, pa se prema tome, protivljenjem takvoj vlast čini grijeh. Takvim uvjerenjem vladar dolazi iznad svih i nikome ne odgovara za svoje postupke, pa je stoga donošenje ili ukidanje zakona dopušteno samo vladaru. Potkrijepljenost takvim teorijama omogućilo je uvjerenje u razdoblju dvorskog apsolutizma da i **sav suverenitet države pripada kralju**, jer on u svojoj državi ima sva prava na raspolaganju. Imajući to u vidu nije teško shvatiti kako je vladar koji je postao oličenje dvorskog apsolutizma – francuski kralj **Louis XIV**, mogao izjaviti "**država, to sam ja!**". Kralj se osjećao vlasnikom zemlje i ljudi i nije mogao ni jednoj zemaljskoj sili odgovarati za

Slika 1: Dvorac Versailles, 1668.g. U slijedećih četrdeset godina uređeni su i pozadinski vrtovi, pa je svojom glamuroznošću Versailles postao zaštitni znak dvorskog apsolutizma, koji su mnogi europski vladari uskoro pokušali kopirati. I vanjština i unutrašnjost palače imali su svrhu veličanja lika i djela Louisa XIV.

upravljanje državom. Europski apsolutistički kraljevi XVIII st. osjećaju se **odgovornima samo pred Bogom**, te ih nije mogao svrgnuti niti narod niti rimski papa. Tek će Francuska revolucija, rušeći dvorski apsolutizam unijeti u teoriju suvereniteta druge kriterije, koji su puno bliži modernom poimanju suvereniteta naroda, tj. da svi građani jedne države imaju pravo odrediti što se u njihovoj zemlji mora događati.

Centralizacija vlasti bila je najdominantniji politički izraz u stoljeću dvorskog apsolutizma, a obilježavaju ga dva neodvojiva procesa: *ograničavanje posebnih staleških prava, tj. plemstvo gubi ulogu pokrajinskih suvladara ili partnera u vlasti; gubitak prava povijesnih pokrajina, koje su bile bastion*

samostalnosti lokalnog plemstva, a istovremeno se izgrađuje **središnja državna uprava** s mnoštvom novih institucija. Središte centralne vlasti postat će **dvor**, koji će svojom raskoši odavati i moć vladara (**Versailles, Schonbrunn...**), a ujedno će služiti i za privlačenje dokonog plemstva koje se mora šmahlat oko vladara ako želi zadržati društveni status.

U dvorskom apsolutizmu plemstvo je izgubilo dio svojih tradicijskih moći, ali su mu socijalne povlastice ostale gotovo netaknute. I dalje je oslobođeno plaćanja poreza, živi od prihoda sa svojih posjeda i zadržava prava nad seljacima sve do reformi prosvijećenog apsolutizma. I najviše državne službe i časnička mjesta čuvaju se za aristokraciju.

Uz plemstvo, kao vodeći sloj, na društvenoj je sceni XVIII st. sve prisutnije bogato (trgovačko i manufakturno) građanstvo, iz čijih se redova uglavnom popunjavao činovnički stalež. Stekavši gospodarsku moć i intelektualnu naobrazbu, građanstvo je logično težilo i prema političkoj moći, koje je bilo koncentrirano isključivo u rukama apsolutističkog vladara. Građanstvo će tijekom XVII i XVIII st. odlučujući politički utjecaj imati samo u Engleskoj i Nizozemskoj, a tek će Francuska revolucija omogućiti to isto u Francuskoj na kraju XVIII st., a u ostaloj Europi tijekom XIX st.

EKONOMSKE DOKTRINE

Merkantilizam

Rastrošnost dvora apsolutnog vladara, slava i sjaj kralja i kraljevske palače, plaće činovnika i ogromna cijena stajaće vojske koja je bila osnova moći apsolutnog vladara, zahtjevali su redovito isplaćivanje **velike mase gotovog novca**. Da bi osigurali državne prihode, europski vladari posvećuju gospodarstvu svoje zemlje veliku pozornost. Oslanjaju se na merkantilističku gospodarsku školu i daju **izvoznj trgovini posebne privilegije**.

Teorija merkantilizma počiva na načelu prema kojemu je za svaku državu i njezin dvor bitna prije svega **aktivna trgovačka bilanca**, kako bi zemlja izvozom došla do što veće količine zlata i srebra. To znači da je vanjska trgovina shvaćena kao izvor kapitala, jer svaki uvoz znači samo njegovo odlijevanje. Kako bi došla do izvoznog proizvoda u izgradnju manufakturnih pogona najviše ulaže sama država zajedno sa dvorom. Golemu udaljenost od manufakture do industrijskog pogona i industrijske revolucije, merkantilizam je svojim učenjem uporno smanjivao, potičući gradnju cesta, kanala i razvoj pomorstva. Merkantilistička politika zaslužna je i što su hrvatske luke na Jadranu i nove ceste u zaleđu već tijekom XVIII st. ugrađene u gospodarski krvotok Europe.

Kameralizam

Kameralizam je u biti **germanski oblik merkantilističke gospodarske škole**. Teoretičari kameralizma tvrdili su da je merkantilizam svojim davanjem prednosti trgovini i manufakturi nanio veliku štetu poljoprivredi i seljaštvu. Zato kameralisti nastoje dovesti seljaka do boljeg položaja što dovodi do ukidanja kmetstva u nekim zemljama, a osobna davanja (tlaka) vlastelinu su smanjena. Na taj se način seljaku omogućava lakši život i privređivanje da bi bio u mogućnosti plaćati porez. Takav proces u Habsburškoj Monarhiji odvijao se kroz **urbarijalne reforme** (**urbari** su dokumenti koji utvrđuju međusobne odnose vlastelina i kmeta). U perspektivi, kameralistička politika rezultirala bi većom poljoprivrednom produktivnošću koja bi stvorila viškove potrebne za vanjsku trgovinu.

I kameralizam dakle, polazi od načela da se bogatstvo države temelji na akumulaciji novca, koji se osim izvoza poljoprivrednih proizvoda treba skupiti iz državnih dobara i **povećanih redovnih i izvanrednih poreza**.

Fiziokratizam

Fiziokratizam je francuska gospodarska škola, a utemeljitelj je **Francois Quesney**, koji svoja razmišljanja bazira na prosvjetiteljskoj ideji o slobodi gospodarskog nadmetanja.

Fiziokrati negiraju merkantilizam i njegovu politiku privilegiranja i pomaganja manufaktura, te zahtjevaju **potpunu slobodu trgovine i gospodarstva** i zaštite privatnog vlasništva.

Prema razmišljanju fiziokrata gospodarski razvoj je moguć samo kada se stvaraju viškovi u proizvodnji, a to je moguće jedino u poljoprivredi. Ideje fiziokratizma snažno su utjecale na kameralističko učenje.

Ekonomski liberalizam

Temelje ekonomskog liberalizma udario je Britanac **Adam Smith** u svom djelu "**Bogatstvo naroda**". Prema njegovim razmišljanjima bogatstvo naroda ne ovisi o količini plemenitih metala, već o **ukupnoj poljoprivrednoj i industrijskoj proizvodnji**. Kao što i sam naziv gospodarske teorije govori, ne bi smjelo biti državne intervencije u gospodarstvo, jer gospodarstvo samo stvara ravnotežu preko **slobodnog tržišta**, a to je tzv. *laissez-faire* ekonomija.

PROSVJETITELJSTVO

Prvi obrisi prosvjetiteljstva prisutni su već u **europskih humanista** koji su se posvetili promatranju prirode i pokusima. Humanistički učenjaci stvorili su modele misli koji će tek sada u XVIII st. pratiti svjetonazor školovanog građanstva. Kao preteče prosvjetiteljstva, europski su humanisti utemeljili razvoj prirodnih znanosti, npr. **N. Kopernik** (15/16 st.) sa svojom heliocentričkom slikom svijeta; njemački astronom i matematičar **J. Kepler** (16/17 st.) koji je izračunavao kretanje planeta; Talijan **G. Galilei** (16/17 st.) otkrivao je mnoge fizikalne zakone, a neokrunjeni znanstveni kralj, Englez **I. Newton** (17/18 st.) uspio je dokazati da kretanje nebeskih tijela slijedi iste zakone kao i kretanje tijela na Zemlji, ...

Znanstveni uspjesi uvjerali su obrazovane Europljane u mogućnosti ljudskog razuma. Prirodni zakoni, koji upravljaju moćnim silama kao što su gravitacija ili magnetizam, otkriveni su ljudskim razumom, pa zašto se onda ne bi znanstvene metode primjenile na bolje razumijevanje društva, ekonomije i politike, s konačnim ciljem rješavanja svih problema u društvu. Na taj je način **Znanstvena revolucija** 16. i 17. st. vodila prema novoj revoluciji u razmišljanju, nazvanu Prosvjetiteljstvo. Njemački filozof **Immanuel Kant**, prvi je opisao to razdoblje pojmom prosvjetiteljstva, a nesvjesno je ustanovio i glavno geslo prosvjetitelja – „*sapere aude*“! (usudi se biti mudar ili misli svojom glavom).

Udio europskih naroda u promicanju prosvjetiteljstva nije bio jednak. Budući da se građanstvo najbrže razvijalo u Engleskoj, tamo je zapravo i niknulo prosvjetiteljsko razmišljanje. Pokret se iz Engleske širio u Francusku, a njegova početna faza završava u Habsburškoj Monarhiji i Pruskoj. Tijekom XVIII st. koje se inače naziva "*stoljeće filozofije*", prosvjetiteljstvo djeluje i na sve ostale europske narode. **Vrhunac** je dosegnulo, svakako, u **Francuskoj**, u djelima Montesquiea, Voltairea, Rousseaua, Diderota, D'Alamberta ...

Tijekom XVIII st. prosvjetiteljstvo postaje opći duhovni i intelektualni pokret u europskim zemljama protiv dogmatskog autoriteta, koji je štitio dvorski apsolutizam. Pristaše prosvjetiteljstva zalažu se za pobjedu kritičkog uma u književnosti, filozofiji, umjetnosti i javnom životu. Prosvjetiteljstvo kao ideologija pripadalo je građanskom društvu, koje postaje vodeći poduzetnički sloj, pa čak i zemlje dvorskog apsolutizma crpe svoju kreativnu snagu dobrim dijelom iz građanstva, koje putem raznih činovničkih službi preuzima upravu zemlje. Temeljnu misao svog svjetonazora građanstvo je shvatilo kao širenje svjetlosti u mraku, kao prosvjećivanje svijeta.

Glavna misao prosvjetiteljstva svakako je polazila od **vjere u moć razuma**. Ta je moć bila tako naglašena da su prosvjetitelji omolavažavali sve ostale duhovne snage ljudi. Vjerujući u vlastiti razum, razvijali su želju za slobodom mišljenja i kritike. Zato su prosvjetitelji sva naslijeđena znanja i autoritete doveli u pitanje. Time se borba prosvjetitelja usmjerila protiv Crkve i apsolutizma, tj. protiv duhovnog i političkog starateljstva. Polazeći

od zakonitosti prirode prosvjetiteljski mislioci su učili da je Bog u pradoba stvorio svijet, ali se kasnije, u povijesno doba, više nije uplitaio u tijek njegova razvitka. Takvo vjersko razmišljanje naziva se **deizam**, a slijedeći deističku misao prosvjetitelji su odbacivali sve crkvene razlike, iz čega će se roditi učenje prosvjetiteljstva o potpunoj **vjerskoj toleranciji**.

Novi ideolozi i njihove ideje

Thomas Hobbes i John Locke, dva engleska filozofa iz 17.st. postavila su ideje koje su se pokazale ključnima u prosvjetiteljskim razmišljanjima, iako su imali dijametralno suprotna stajališta o ljudskoj prirodi i ulozi vlasti.

Thomas Hobbes – Svoje ideje iznio je u djelu „**Leviathan**“. U njemu Hobbes tvrdi da su ljudi po prirodi okrutni, pohlepni i sebični. Ako ne bi bili strogom kontrolom, ljudi bi se iscrpljivali u stalnoj međusobnoj borbi, a život u takvom „prirodnom stanju“ bio bi krajnje samotnan, surov i kratak. Da bi izbjegli takav surov život, ljudi sklapaju međusobni dogovor kojim svoja prirodna prava i slobode mijenjaju za organizirano društvo. Hobbes u Leviathanu tvrdi da samo moćna vlast može osigurati sređeno društvo, a za njega je jedini oblik moćne vlasti **apsolutna monarhija**. Time Hobbes opravdava i tadašnje želje engleskih kraljeva za apsolutnom vlašću.

John Locke – Bio je puno optimističniji po pitanju ljudske prirode od Hobbesa. Tvrdio je i da

ljudi imaju određena prirodna prava, tj. prava koja im pripadaju od rođenja, a ona uključuju, prije svega, pravo na **slobodu, život i vlasništvo**. U svom djelu „**Dvije rasprave o vladi**“ Locke tvrdi da su ljudi stvorili vlast da zaštite svoja prirodna prava, a prema njegovu mišljenju najbolja je vlast

Slika 2: *Mary Wollstonecraft*. Prosvjetiteljski slogan o “slobodi i jednakosti” nije se doticao žena, a rijetko koji prosvjetitelj je dopuštao mogućnost izjednačavanja muškaraca i žena u pravima. *Mary Wollstonecraft* bila je poznata britanska društvena kroničarka, koja je prihvaćala misao da je prva dužnost žene da bude dobra majka, ali je također tvrdila da žena može sama odlučiti što je za nju dobro bez da pita svog muža, brata ili oca. Izdala je 1792. djelo „*A Vindication of the Rights of Woman*“ („**Obrana ženskih prava**“), u kojem traži jednaka prava za obrazovanje žena. Time bi žene dobile oruđe za svoju borbu za jednakost s muškarcima.

koja ima ograničene moći i koja je prihvaćena od svih građana, a to je **republika**. John Locke predložio je prilično radikalnu ideju za to vrijeme. Naime, vlast bi trebala imati obveze prema onima kojima vlada, jer onaj koji vlada na vlasti je zahvaljujući **društvenom ugovoru** sa stanovnicima. Ako vlast zanemari svoje obveze ili naruši ljudska prirodna prava, stanovništvo ima pravo srušiti takvu vlast. Takvom idejom Locke opravdava Glorious Revolution u Engleskoj 1688. kojom je srušena apsolutistička vlast kralja. Ideje Johna Locka imat' će značajan utjecaj na vođe američke revolucije (Jefferson, Franklin...), ali i na sve ostale borce za ostvarivanje liberalnih i republikanskih ideja širom Europe i Latinske Amerike.

Charles Louis de Secondat baron de Montesquieu – Vrlo širokog obrazovanja i pogleda, a specijalizirao se za proučavanje svih oblika vlasti širom svijeta i tijekom povijesti. Takva specijalnost učinila ga je žestokim kritičarem apsolutne monarhije. Njegovo glavno djelo „**Duh zakona**“, bavi se upravo raspravama o oblicima vlasti kroz povijest. U tom djelu Montesquieu tvrdi kako je najbolji način za zaštitu općih sloboda podijeliti vlast na **tri glavne grane** – **zakonodavnu, izvršnu i sudsku**. Tome je dodao i mogućnost da se sve grane

međusobno kontroliraju. Montesquieuova razmišljanja vrlo će brzo naići na plodno tlo kod stvaratelja SAD.

Francois-Marie Arouet – Voltaire - Bez njega se ne može spomenuti niti jedna misao o prosvjetiteljstvu. Bio je širokih pogleda i stvaralačkog opusa, te je istovremeno pisao poeziju, bavio se poviješću, i pisao filozofske i političke eseje. Većinu svojih ideja i razmišljanja po pitanju društvenih odnosa crpio je iz političkog života Engleske u koju je često odlazio. Bio je neumoran, ali i duhovit u svojim kritikama francuskog društva, posebno korumpiranih birokrata i „niškorišć“ aristokracije. S olovkom u ruci napadao je nejednakost, nepravdu, praznovjerje, trgovinu robljem, vjerske predrasude i sl. Često je bio plod cenzorskih pritisaka, pa je u svom najpopularnijem djelu, satiričkom romanu „**Candide**“ izrugivao europsko i francusko društvo preko glavnog junaka, koji putuje Europom, Amerikom i Bliskim Istokom u potrazi za „*najboljim od mogućih svijetova*“. Iako je bio zatvaran i proganjan od Crkve i francuske vlasti, do kraja se borio za principe slobodnog govora i mišljenja – **“Ne slažem se s onim što želiš reći, ali do smrti ću braniti pravo da to slobodno kažeš”**

Jean Jacques Rousseau - On je bio uvjerenja da su ljudi u svom prirodnom stanju u biti dobri (ideja o „*plemenitom divljaku*“), ali je ta urođena nevinost pokvarena utjecajima modernijeg društva, a posebno se to odnosi na nejednaku distribuciju vlasništva (sjajno za buduće ljevičarske revolucionare). Svoje glavne ideje o vlasti i društvu, Rousseau je iznio u svom djelu „**Društveni ugovor**“, gdje suverenitet naroda postavlja kao temelj modernog i demokratskijeg društva, u kojem bi ljudi sami – a ne kralj ili parlament – donosili zakone. Rousseau je također puno nade postavljao u „opću volju“, naime, tvrdio je da dobro zajednice kao cjeline treba staviti iznad individualnih potreba (taman da totalitaristi pokupe takvu misao).

Denis Diderot i Jean D'Alambert – najzaslužniji za izdavanje 28 svezaka **Enciklopedije**, kapitalnog djela prosvjetiteljstva, na kojoj su surađivali svi priznatiji "mozgovi" tog vremena. Crkva je vrlo brzo stavila Enciklopediju u „*Indeks zabranjenih knjiga*“, koju pravovjerni Katolik ne bi smio čitati, a francuske vlasti tvrdile su da Enciklopedija predstavlja napad na javni moral. Usprkos svim pritiscima, Enciklopedija je uspjela u širenju prosvjetiteljskih ideja širom Europe, ali i Amerike.

Utjecaj Prosvjetiteljstva

Utjecaj prosvjetiteljstva na javni život bio je vrlo jak, posebno na više građanske slojeve i obrazovane ljude, ali kako je došlo do stvaranja novog, urbanog javnog mnijenja, koje je odvojeno od dvorskog, visokog društva i mnogi

Slika 3: Salon kod poznate *Marie-Therese Geoffrin*, u njezinoj kući u Rue St. Honoré. Na ovakvim salonima okupljali su se intelektualci, moćni aristokrati, diplomati, državnici, umjetnici i mnogi drugi obrazovani ljudi. Čitali su, slušali i debatirali o prosvjetiteljskim idejama, ali bavili su se i političkim i ekonomskim temama. Takvi saloni, a posebno ovaj kod madamme Geoffrin postali su pravi forumi za kreiranje javnog mnijenja. Glavni zabavljač bio je tada mladi glazbeni genij, Wolfgang Amadeus Mozart.

obrazovaniji pripadnici aristokracije uključili su se u taj novi intelektualni pokret. **Pismenost** se sve više povećava, a s tim u vezi olakšava se i pristup knjigama i ostalim tiskovinama. Snažnije intelektualno ozračje mijenja i vrstu štiva koje se čita, jer u žiži više nije pobožna literatura, već ponajviše svjetovna i suvremena filozofska djela, ali najvažnije je naglasiti da se počinje **čitati zbog vlastitog promišljanja i ugone**.

London i Pariz postali su glavna okupljališta izdavača i čitalačke publike. Širom Pariza otvaraju se "*salle de lecture*", gdje se moglo pretplatiti na pravo čitanja u knjižnicama, ali najvažnija intelektualna mjesta Pariza i čitave prosvjetiteljske Europe bili su **pariški saloni**, gdje su Voltaire i ostali čitali svoja djela pa se o njima raspravljalo. Te salone su vodile mnoge poznate "**salonniers**", tj. imućne pariške dame, dobro obrazovane i načitanе, koje su bile medijatori svakotjednih rasprava. Na te je rasprave svatko bio dobrodošao, tko se znao ponašati, ali naravno da bi neko "jako" ime doprinijelo atraktivnosti samog salona, pa su često pozivani pripadnici aristokracije. Bez obzira tko je tko svi su imali iste šanse za izricanje svojih misli. Najpoznatiji salon bio je onaj **madamme Marie – Therese Geoffrin**, koja je na svoje književne salone uspjela dovesti sve najpoznatije intelektualne face vremena. Kod nje su dolazili obrazovani Amerikanci, koji su na taj način željeli održati intelektualni korak s Europom, održavala je i pismenu korespondenciju sa mnogim vladarima, a najpoznatija je bila Katarina II Velika. Nešto slično pariškim "*salonniers*", bile su londonske "**bluestockings**" (zbog prepoznatljivih plavih čarapica koje su nosile), ali su one više bile hostese okupljanja, za razliku od svojih pariških kolegica koje su bile sposobne uključivati se u rasprave.

Moglo bi se na kraju reći da najveći doprinos prosvjetiteljstva, posebno u Francuskoj, nije bila kreacija programa za političke i društvene promjene, nego kreacija političkog i društvenog ozračja koje će dovesti do promjena.

PROSVIJEĆENI APSOLUTIZAM

Između europskih vladara u vrijeme dvorskog apsolutizma i vladara koji su pripadali krugu prosvijećenog apsolutizma postoji golema kvalitativna razlika. Vladar prosvijećenog apsolutizma nije se više mogao osjećati vlasnikom države poput Louisa XIV, kome se pripisuje poznata izreka "*država to sam ja*", i koji je vjerovao da svi Francuzi moraju pridonositi veličanju slave i sjaja njegove vladavine. Prosvijećeni vladar temeljio je svoj položaj i dolazak na prijestolje prije svega na **nužnosti i korisnosti autoritarnog vodstva**

Slika 4: Josip II kao pravi "*sluga države*." Uvjeren da kao pravi prosvijećeni monarh mora paziti na dobrobit svojih podanika, počeo se petljati u apsolutno sve sfere političkog i društvenog života. Na slici ga vidimo kako podučava seljake efikasnom načinu oranja zemlje, kao da oni to do tada nisu znali.

državom. Polazeći od toga novog pravila, koje oblikuje lik prosvijećenog vladara, oni se često nazivaju "**prvim službenicima države**".

Ma koliko se na prvi pogled činilo da između dvorskog apsolutizma i prosvjetiteljstva postoji veliki rascjep, povijest Europe XVIII st. (osim Francuske) navodi na drugačije zaključke. Apsolutizam dvora je najvećim djelom dopustio duhovni pokret, preuzimajući i sam prosvijećene misli i određujući čvrste granice koje prosvjetiteljstvo nije smjelo

prijeći. Prosvjetiteljstvo nije smjelo dirati u državni autoritet, te nije smjelo isticati zahtjeve za značajnijom promjenom društvenog sustava. Prihvaćajući opći pokret protiv dogmatskog autoriteta kao pobjedu kritičkog uma, mnogi europski vladari zdušno pristupaju prosvjetiteljstvu i provode vrlo objektivne **reforme** koje se temelje na pravu. Takvo društvo (kak' bi to Nijemci rekli Rechtsstaat) ne zahtjeva pisani ustav ili narodno predstavničko tijelo, jer monarh i časno činovništvo, oboje s osjećajem javne odgovornosti najbolje će se brinuti za osiguranje građanskih prava.

Marija Terezija (1740-1780) sebe nije smatrala prosvjetiteljskom vladaricom, iako je radila neke reforme koje su išle u tom smjeru, npr. zaštita seljaka od vlastelinskog zlostavljanja i pretjeranog izrabljivanja. Dekretom Marije Terezije sve su škole stavljene pod državni nadzor, a npr. **1776.g.** otvorena je u Zagrebu **Akademija** koja je imala teološki, filozofski i pravni fakultet (podignuto na razinu Sveučilišta 1874.g.).

Pravi prosvjetitelj i najpoznatiji provoditelj reformi "odozgo" bio je habsburški vladar i sin Marije Terezije, **Josip II** (1780-1790), najprosvjećeniji među prosvjećenim vladarima XVIII st., ali istovremeno i najautokratskiji (prilično teška kombinacija). Josip II bio je uvjerenja da je osnovno pravo naroda da se njime kvalitetno vlada, zato je krenuo u provođenje nekoliko reformi koje su bile najjisticanije od strane prosvjetiteljskih intelektualaca: sloboda izražavanja, vjerska tolerancija, državna kontrola nad Crkvom i pravna reforma.

Značajno **reduciravši** kraljevsku **cenzuru**, otvorio je put Beču da postane jedan od centara literarnih aktivnosti. Svojim **ediktom o toleranciji** iz 1781.g., osigurao je prava Židovima i Protestantima (otišao je čak tako daleko da je nekim Židovima dao i plemićku titulu), a s druge strane reducirao je utjecaj Katoličke crkve, posebno raspuštajući mnoge samostane i eliminirajući autoritet Rima i pape na Crkvu u Habsburškoj Monarhiji.

Naredio je izdavanje novog **krivičnog zakonika**, koji je bio mnogo blaži po pitanju postupanja prema optuženiku, ali što je najznačajnije, zakonik nije poznao klasnu diferencijaciju, pa su i seljaci i aristokrati bili podložni jednakim kaznama za ista (ne)djela.

Najvažnija reforma Josipa II zadire u poboljšanje kvalitete života seljaka i kmetova, jer **ukida kmetstvo i čini kmetove potpuno slobodnima** i vlasnicima zemlje koju obrađuju. Dobivaju potpunu slobodu kretanja, ženidbe i odabira zanimanja po svojoj volji. Ta reforma mu je donijela najviše problema, jer veleposjednicima je to bio nož u leđa, a sami seljaci nisu baš imali prevelikog povjerenja u centralnu vlast zbog njene vjerske politike.

Pri kraju svog života, Josip II je već bio "malo maka", ponajviše zbog snažne opozicije njegovim reformama, pa je ukinuo sve svoje reforme osim one o vjerskoj toleranciji.